

Nr 229.

Av herrar Staxäng och Edström, *angående direktiven för priskontrollnämnden.*

De grundläggande riktlinjer för priskontrollnämndens verksamhet, vilka fortfarande äro gällande, meddelades i oktober 1942. Dessa riktlinjer förutsätta lönestopp och begränsning av oundvikliga kostnadstegringar till ett minimum. Priskontrollens primäruppgifter voro att i avvaktan på ett efter krigets slut inträffande allmänt prisfall förhindra spekulativa, av en tillfällig varuknapphet betingade prisstegringar.

I dagens ekonomiska läge torde det kunna fastslås att de allmänna förutsättningar, på vilka denna officiella prispolitik baserats, äro helt förändrade. Om man daterar inledningen av löne- och kostnadsstegringarna till hösten 1944, då lönestoppet bröts, torde sålunda prispolitiken i fyra år ha baserats på felaktiga förutsättningar.

Först den 21 juli 1948 utfärdades av Kungl. Maj:t till priskontrollnämnden »Provisoriska riktlinjer för den prisreglerande verksamheten». Den formella handläggningen av detta ärende var tyvärr av den art, att det väckte missstämning inom näringslivet och föranledde de fyra stora näringsorganisationerna till en bestämd gensaga, vilken framfördes i en skrivelse till statsministern den 7 sept. 1948. En liknande skrivelse inlades även av Stockholms handelskammare. I dessa skrivelser påtalades att näringsorganisationerna efter överläggningar med regeringen uppmanat sina medlemmar att »i sin prispolitik iakttaga all den återhållsamhet, som situationens allvar kräver, och icke framställa anspråk på prislehöjningar, med mindre sådana med hänsyn till ökade framställnings- och distributionskostnader äro oundgängligen erforderliga». En förutsättning vid utfärdandet av dessa uppmaningar var av naturliga skäl att inga statliga åtgärder skulle vidtagas på prisområdet förrän verkningarna av denna frivilliga aktion kunnat överblickas. Näringslivets organisationer sökte sålunda genom frivilliga åtgärder stödja regeringens stabiliseringssträvanden. Regeringens handlingssätt härvidlag är så mycket mer ägnat att förvåna, som det i dess direktiv till priskontrollnämnden i punkt 8 heter: »Myndigheterna böra låta sig angeläget vara att på lämpligt sätt upprätthålla god kontakt med näringslivet och dess organisationer.»

Först i december 1948 manifesterade regeringen mera konkret denna sin samarbetsvilja genom att tillkalla en förhandlingsdelegation med representanter från näringsorganisationerna för överläggningar rörande definitiva riktlinjer för priskontrollen. Utgångspunkten vid dessa överläggningar skulle — enligt uttalande av folkhushållningsministern — vara »samma målsättning som ligger till grund för de provisoriska direktiven, nämligen att

stabilitet i prisnivån skall upprätthållas». — Mot denna målsättning torde i princip intet vara att anföra. I fråga om medlen härför synas emellertid markerat skiljaktiga uppfattningar föreligga mellan regeringen och näringslivet. Regeringen tror sig sålunda kunna uppnå såväl prisstabilitet som säkerställandet av angelägen produktion genom en priskontroll, som man uppenbarligen avser att bibehålla som produktionsreglerande organ även på längre sikt; häremot tala bestämt alla de praktiska, mången gång dyrköpta erfarenheter som näringslivet gjort under den tid priskontrollnämnden arbetat.

Tyvärr tyckes ännu icke i något sammanhang det förhållandet ha observerats från regeringens sida, att det inom vissa varuområden för närvarande kan skönjas en övergång från säljarens till köparens marknad. Ju starkare denna tendens på varumarknaden blir, desto angelägnare är det emellertid att priskontrollen utformas på ett sådant sätt att en smidig övergång till fri prisbildning möjliggöres. Även om man i dagens ekonomiska läge, med dess krav på en konsekvent genomförd stabiliseringspolitik, torde vara fullt på det klara med riskerna av att helt avstå från prisreglerande åtgärder, synes det därför ingalunda försvarbart att ytterligare vidga priskontrollens verksamhetsfält, vilket senare emellertid har blivit följden av regeringens hittills förda politik på detta område.

I hög grad beklagligt är från dessa utgångspunkter att regeringen av allt att döma icke heller i sina ovannämnda senaste anvisningar till den nu arbetande priskontrollutredningen klart givit uttryck åt att priskontrollen bör betraktas såsom en temporär åtgärd betingad av dagens ekonomiska situation, och att delegationens huvuduppgift i konsekvens härmed bör vara att i görligaste mån begränsa priskontrollnämndens verksamhetsområde.

De principer efter vilka priskontrollnämnden hittills arbetat — och vilka regeringen uppenbarligen icke ser sig beredd att frångå — ha tyvärr visat sig vara till direkt förfång för såväl den påkallade produktionsökningen som för en sund produktionsinriktning. Härtill har i främsta rummet den av priskontrollnämnden tillämpade s. k. lönsamhetsprincipen bidragit, vilken princip bl. a. innebär att »uppenbarligen förlustbringande priser för enstaka artiklar utgöra i och för sig intet motiv för prishöjning, så länge företaget som helhet icke drives med orimligt låg avkastning eller förlust».

Det är uppenbart och har även i praktiken visat sig att denna bestämmelse ofrånkomligen måste leda till, att i en mängd fall, då de icke lönande tillverkningarna ingå såsom ett skiljbart led i ett större produktionschema, den förlustbringande tillverkningen måst nedläggas; härvid har i ett flertal fall den härav föranledda produktionsinskränkningskommit att drabba verkliga nyttovaror, vilka sålunda försvunnit ur marknaden och ersatts av för vårt folkhushåll mindre nödvändiga varor.

Priskontrollnämnden har för övrigt i prisregleringslagen i dess utformning av den 1 juli 1947 utrustats med befogenheter, som ge möjligheter till direkt produktionsdirigering. Ett av priskontrollnämnden under fjolåret framlagt förslag rörande ändring av grunderna för fördelning av handels-

reglerade varor skulle med nödvändighet medverka till att ytterligare öka den priskontrollerande myndighetens möjligheter till dirigering av produktionen.

Att utrusta en kristidsinstitution med dylika befogenheter synes oss rent principiellt mindre önskvärt och kan icke vara ägnat att främja en sund produktionsutveckling. Vidare förtjänar framhållas att priskontrollnämndens system med fastställande av högstpriser — vilka även tendera att bli minimipriser — leder till en stel prisbildning, som icke tager tillbörlig hänsyn till konsumenternas uppfattning om olika varors inbördes värde. Detta förfarande har följaktligen i mycket hög grad satt konkurrensens krafter ur spel och lett bort från en marknad med fri prisbildning, där konsumenternas efterfrågan stimulerar produktionen av nödvändighetsvaror.

Över huvud taget synes regeringen beredd att — trots att priskontrollen som sitt mål bör se att göra sig själv överflödig — ytterligare vidga priskontrollnämndens verksamhetsområde genom en allmän skärpning av prispolitiken. Detta har bl. a. tagit sig uttryck i att åt priskontrollnämnden uppdragits att verkställa och till Kungl. Maj:t inkomma med utredning angående möjligheterna att för beställningsarbeten återinföra de för varor av standardkaraktär gällande bestämmelserna om prisstopp. Utan att ingå på hela denna fråga kan det fastslås, att det i så heterogena branscher som de ifrågavarande torde vara mycket svårt att utforma sådana regler för denna priskontroll att de bli praktiskt genomförbara för företagen och de priskontrollerande myndigheterna. Erfarenheterna av tidigare försök i denna riktning äro icke sådana att de mana till upprepning.

I det rådande ekonomiska läget, som kräver stark återhållsamhet med utgifter från såväl den enskildes som från statens sida, måste det rent principiellt betonas att alla slag av regleringar efter hand böra avvecklas, i den mån de icke föranledas av nödvändigheten att under en kortare övergångstid åstadkomma balans. Under den tid, då det kan befinnas ofrånkomligt att bibehålla vissa regleringsåtgärder, böra dessa i möjligaste mån verka generellt — utan störande och kostnadskrävande detaljningripanden. Priskontrollnämndens verksamhet torde från dessa synpunkter vara i starkt behov av en allmän översyn, inriktad dels på möjligheterna av en successiv avveckling av dess verksamhet, dels ock på möjligheterna av åstadkommande av en rationell förenkling — med minskat detaljningripande — av hela dess arbetssätt under den tid dess verksamhet kan visa sig nödvändig såsom ett led i ett program för trygghet av samhällsekonomisk balans.

På grund av vad sålunda anförts hemställa vi,

att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t begära, att vid det fortsatta utformandet av direktiv för priskontrollnämndens verksamhet hänsyn måtte tagas till av motionärerna framförda synpunkter.

Stockholm den 22 januari 1949.

Ernst V. Staxäng.

Walter Edström.